

Pod streho.

Spisala Márica.

I.

oldne je bilo. Ni se sicer slišalo zvonjenja radi silnega ropota in šuma, ali baš ta šum in vrvenje ljudi, osobito delavcev in delavk ter učencev in učenk, je značilo, da je dvanajsta ura.

Nekateri delavci so že jedli skromno svoje kosilo, drugi čakali nestrpno sina ali hčere, da jim prinese jedi, a zopet drugi so grizli suh kruh ali k večjemu pregrizovali kos mrzle jegulje ali skorjo sira. Do pol ure je trajalo vrvenje ljudi, potem je bilo zopet kakor prej. Delavci so posedli ali pa poplegli, ta tukaj, oni tam, položivši si pod glavo od apna oškropljene jopiče.

V eni izmed tistih tesnih ulic sredi starega mesta so bili podrli staro hišo ter zidali na nje mestu drugo.

Zidarji so ležali ta na boku, oni na hrbtu; vse je mirovalo okrog napol dozidane hiše. Le mlad, lep zidar, z očmi živimi kakor blisk in črnimi kakor oglje, je jedel svoj kruh, glasno cmokaje z usti, ter se oziral doli proti koncu ulic.

Minilo ga je že bilo vse potrpljenje, in ni imel več nade, da bi še prišla ona, katere je čakal; zato je bil že sedel na debelo bruno ob zidu; kar mu zakliče tovariš z drugega ogla hiše:

»Nando, zdaj gre Zinka!«

Urno je skočil na oni ogel hiše in stekel naprosto mladi, komaj sedemnajstletni deklici.

»Grda porednica, nehvaležna coprnica! Hotela si se mi skriti; zakaj nisi šla po navadni poti v hišo?«

»Kaj tebi mari, kod jaz hodim? Ali misliš, da ne smem iti, koder hočem,« je odvrnila deklica s tistim surovim glasom, ki je značilen za najnižje sloje tržaškega ženstva, kadar se hočejo kazati duhovite ter se ob enem laskati.

»Mari mi je, da veš, in če ne boš hotela verjeti, te ubijem!« je on odgovoril surovo, kakor govori najslabša tržaška mladež, ter pohitel za njo, kajti ona je bila pospešila korake.

»Ubiješ?« se je ona glasno smejala, »morda s tistimi papirčki, s katerimi streljajo otroci, ha, ha!«

Smeje se je izginila v vežo visoke hiše.

»Zinka, Zinka!« je kričal on za njo, »čuj me, čuj! Postoj samo trenotek, postoj!«

Tekel je za njo v hišo.

»Hov!« je zavpila ona izza vrat ter mu iztegnila obe roki pred obraz.

Ulovil jo je naglo in glasno poljubil.

»Na!« ga je udarila ona po licu, da je kar počilo, ter stekla smeje se po stopnicah.

V tem, ko jo je on poljubljal, je stopila v vežo preprosto, a okusno oblečena ženska z majhnim klobučkom na glavi in gostim tenjem na obrazu, Zinkina polusestra Roza.

Ustavila se je za trenotek, potem pa se umaknila v stran, da je šel mladenič iz hiše.

Naglo je šla potem navzgor po stopnicah in klicala zamolklo:

»Zinka, Zinka!«

Ali le-ta je ni slišala; vesela je skakljala po stopnicah od nadstropja do nadstropja, popevajoč motiv iz znane italijanske opere, med tem ko je Roza zaostajala bolj in bolj.

V četrtem nadstropju je srečala Zinka znanko.

»Kam tečeš?« jo je vprašala živahno.

»Šivat,« je odgovorila znanka, »in ti?«

»Jaz pa šele jest.«

In zdrčali sta ena doli, druga gori.

Ko je bila Zinka že pred nizkimi vrati svojega stanovanja, se je obrnila nazaj, da bi videla, kdo še hodi gori do podstrešja.

»A, ti si?« je rekla došli polusestri.

»Jaz sem, jaz,« je odgovorila Roza, težko sopoč.

Zinka je odprla vrata, in obe sta stopili v kuhinjo, kjer je dišalo po jedeh.

»Hitro, hitro!« je kričal ženski glas v sobi zraven kuhinje, »juha bode mrzla.«

Zinka je vrgla od sebe veliko ruto, tradicionalno ogrinjalo tržaških delavk, druga pa je odložila temno, lahko mantiljo ter mali klobuček, in obe sta sedli za mizo, kjer je že sedel star mož v delavski obleki — njiju oče — pa mnogo mlajša njegova žena.

II.

Stanovanje Sušnikovo je obstojalo le iz kuhinje, ene večje in druge prav majhne sobe.

Pri vhodu je bilo še precej visoko, a tja proti oknu je bilo vedno nižje, da je moral klekniti, kdor je hotel odpreti ali zapreti nizko okno,

V oni večji sobi pa je bila sredi stropa lina, skozi katero je prihajalo svetlobe pa tudi vročine in mraza dovolj.

V tej sobi sta bili dve postelji, omara, dve skrinji, miza in par slamnatih stolic; tam, kjer se je strop nagibal proti tlom, tam ni moglo stati nič.

V ozki, dolgi sobi, v katero se je prišlo lahko tudi naravnost s stopnic, je spala Roza.

Tudi tu je stalo le malo reči; postelja, umivalnik, mala miza z vezeno preprogo ter majhen divan in dve mehki stolici. V enem kotu je bilo stojalo za knjige v več nadstropij. Knjig ni bilo dosti, a bile so izbrane, sama lepa dela v raznih jezikih.

Sušnik je imel tedaj blizu šestdeset let. Pred petimi leti je bil po neki bolezni tako ohromel, da ni mogel gibati ni desne roke, ni desne noge. Nogo je drsal za levo, a roka mu je visela ob boku kakor lesena. Za delo ni bil seveda nobeno.

Mlad, komaj dvajset let star, se je bil poročil z ubogo, a vrlo pridno šiviljo.

Roza je bila njiju edino dete, ker je prvi otrok umrl kmalu po rojstvu.

Sušnik je bil marljiv, ni enega dne ni zamudil, da ne bi bil šel na delo — delal je v arzenalu — a Sušnica je tudi precej zaslužila, ker je bila spretna in pridna.

Vse njeno veselje je bila mala Roza, o kateri je govorila, da bode morala živeti boljše, nego živi ona. Odgojevala jo je skrbno; puščala je ni med druge razuzdane tržaške otroke na ulice, in v glavi je imela vedno le misel, da mora nje hči kdaj biti učiteljica, ker to se ji je zdelo nekaj posebnega, visokega, izvoljenega. Roza je pa tudi pokazala takoj, ko je počela pohajati šolo, da je kakor ustvarjena za ta stan.

Uboga žena pa ni niti tega doživela, da bi bila Roza odšla v šolo v Gorico. Umrla je po kratki, komaj desetdnevni bolezni, a še na smrtni postelji je priporočala možu, da izšola Rozo, ter da bodi oni denar, ki je shranjen tam v zaprti škatljici, ves za ta namen. Ves svoj zaslužek in pa ves možev trdo pritržani denar je hranila namreč za ta namen.

Še par let je hodila Roza v meščansko šolo v Trstu, potem jo je pa oče poslal v Gorico na učiteljšče . . .

V istem podstrešju, njih vratom nasproti, se je pa naselila mlada, debelušna vdova, ki je vselej tedaj odprla vrata ali kaj čedila na hodniku, kadar je Sušnik prihajal ali odhajal.

Dve leti po smrti uboge Sušnice se je poročil z njo Sušnik, vdovec z vdovo.

Hudobna ni bila, tudi z Rozo ni ravnala slabo; bila je le strašno hladnokrvna in imela je le rada mirno, tiho življenje, brez jeze; zato je bila popustljiva do skrajnosti, osobito ko je dobila hčerko Zinko.

»Ne puščaj je na ulico!« jo je svaril včasih Sušnik.

»Oh, kdo bode tekal vedno za njo, ko beži vsaki hip,« je odgovarjala hladno in malomarno.

»Glej, da jo zbudiš, dekletce naj gre v šolo!« je opominjal Sušnik, ko je Zinka hodila že v šolo.

Boječ in sovražoč čemernost, s katero je vstajala Zinka, osobito po zimi, jo je čestokrat pustila, da je zaspala šolo, a opoludne je radi miru lagala možu, da je deklica bila v učilnici. Naravno torej, da Zinka, dasi dobre glave, ni imela veselja do učenja, tem bolj je pa begala po ulicah z deco po cele dni; domov je prihajala le tedaj, kadar je bilo čas jesti, in kadar je prihajal domov nje oče.

Z dvanajstim letom je začela hoditi v skladišče čistit kavo, a pri vsakem gospodarju je bila le malo časa.

Ubogala in bala se kmalu ni več ni očeta, ni matere; bala se je najbolj še polusestre Roze, zato jo je pa tudi sovražila.

Po dovršenih šolskih letih je bila Roza šest let učiteljica na deželi blizu Trsta, a ko je pozneje dobila službo v mestu, je mnogokrat opozarjala svojo mačeho na Zinkine velike hibe, a mačeha je obično le vzdihovala:

»Moj Bog, kaj naj storim, saj ne pomaga nič, niti če se jezim, niti če pridigujem; saj se še očeta ne boji čisto nič več. Prirojeno ji je menda tako, in pri njej ne izda nobena stvar nič.«

Roza pa, ki je dobro vedela, kdo je kriv, je opominjala Zinko z lepa, in ker to ni pomagalo, jo je svarila z ostrejšimi besedami, a vse zaman. Teden, dva tedna, največ po mesec dni je bila pri enem gospodarju, potem je pa ali zbežala sama, ali pa so jo zapodili.

Zaslužila si je le malo, zato je morala Roza po dovršenih urah v šoli tekati od hiše do hiše ter si služiti denarja z lekcijami, in vesela je še bila, da je bila vsaj tako srečna, da jih je dobivala.

Živeli so ob njenem zaslužku oče, mačeha in polusestra.

Minevali so tako dnevi, tedni, meseci, tekla, brzo tekla so leta, in Roza je bila že v dvaintridesetem letu, a sama ni znala, kako in kdaj je vse to prišlo in prešlo; doživela je bila na svetu prav malo veselega, dobrega in nenavadnega. In sedaj ji je pa delala še polusestra, ki je bila v sedemnajstem letu, toliko preglavice.

III.

To, kar je bila videla opoludne v veži, je Roza starišem zamolčala. Sklenila je, da ji poreče na samem; saj je vedela, da bi pred stariši skočila sestra surovo na-njo; oče bi javkal, da nima nikdar miru, mati bi pa vzdihovala ali pa dejala:

»Pusti jo, pusti, mlada je še in še nima pameti . . .«

Po kosilu je šla Roza v svojo sobo ter legla na divan. Iztegnila se je na naslanjaču ter hlastno odprla knjigo. Bila je 108. izdaja »Irlandskega ribiča« Pierra Lotija.

Veliki pisatelj, mojstrski risar značajev, se je bil skoro popolnoma polastil, in pozabila je med čitanjem na svoje domače razmere. Vglobila se je v nove, preproste, a krasne prizore tako, da ni slišala, kako so se tiho odprla vrata, kako je, po prstih stopaje, prišla do nje njena sestra — Zinka.

Šele ko je pokleknila pred divanom, jo je Roza vprašala nevoljno, a vendar mirno:

»Kaj hočeš?«

Sušnik je bil doma iz Planine, prva žena njegova je bila Kraševka, a druga iz Postojne, in vendar so govorili doma večinoma le italijansko. Rozo je bil Sušnik dal v slovenske tečaje le zato, ker je dobro vedel, da dobivajo Slovenke službo mnogo laže; ko pa se je Roza slovenščine temeljito naučila, jo je jela tudi ljubiti.

»Kaj hočeš?« je vprašala sestro slovensko.

V vsakem drugem slučaju bi bila Zinka odgovorila:

»Ne razumem te, kaj mi govoriš v tem jeziku!«

Tedaj je pa začela božati Rozine goste in dolge črne lase, pa govorila sladko:

»Čuj, Roza, videla sem tam v ulici Via nuova prkal; ne moreš si misliti, kako je lep, krem in roza, močan tudi, samo po 24 kr. Vidiš jaz nimam za praznik nobene čedne bluze, prosim te, daj mi za štiri metre, da bodem nosila bluzo z modrim krilom.«

Roza je molčala in čitala dalje.

»Daj mi, ko dobim plačo, ti vrnem.« Zadnje besede je izgovorila tiho, ker sama ni verjela svojim zadnjim besedam.

»Ne morem, saj vidiš, da sem sama vedno v isti obleki; kaj misliš, štirje smo, stanovanje po vrhu, in vse to je le na mojih ramah.«

»Ne moreš, ne?! Nočeš; le čakaj!« je govorila Zinka, kakor govore otroci.

»Dala bi ti že, pa nisi vredna, res, nisi vredna; vedeš se tako, da me mora vedno biti sram, da sem ti v rodu.«

»Kaj sem ti naredila ?«

»Kaj? Še vprašaš, in danes, ko si prišla domov in je oni Nando tekel za teboj?! Ali te ni sram, povej, da se tako vedeš z mladeniči?«

»Oho, seveda, prišla sem, da mi daš za bluzo; če nočeš dati, povej naravnost, tvojih naukov ne maram!«

»Vem, da jih ne maraš, vem; govorila in pridigovala ti ne bom več, ker vem, da je vse zastonj. A vendar bode moralo biti konec tega življenja.«

»Sinoči so me zopet zbudili pijanci pod oknom, ki so kričali in vpili tvoje ime ter se prepirali; vem, da si bila v nedeljo popoldne v neki krčmi zunaj mesta s tremi pobalini, doma si pa rekla, da greš k prijateljici; vse to vem, a moram molčati, kajti ona dva tam notri sta že toliko otročja, da niti ne razumeta, kam te to popelje. Če se ti ne poboljšaš, moram iz hiše jaz.«

»Seveda, seveda,« je začela porogljivo Zinka; »ti si gospa z mantiljo, klobukom, solnčnikom, za tabo hodijo le gospodje v svetlih cilindrih, in ti jih imej, meni pa moraš pustiti moje fante, ki so sicer beli od apna in črni od solnca, a veljajo več nego vsi tvoji škrici. Psss! Moj Nando!«

Stisnila je vse prste desne roke v kupček, jih poljubila glasno in zopet razširila roko.

»Spravi se mi, spravi se od tod; imam še štiri ure poučevanja popoldne, a radi tebe me bode še bolela glava; spravi se!«

»Gospa je nervozna; seveda, vse gospe so nervozne, in vendar z vsemi cilindri si in boš stara —.«

Roza zadnje besede ni več slišala, ker je bila polusestra že glasno zaprla vrata za sabo; pokrila si je pa obraz z obema rokama in vzdihovala iz dna duše:

»Moj Bog, moj Bog! Zakaj si me postavil med te ljudi! In če si mi že odločil tako okrožje, naj bi bila vsaj ostala taka, kakor so oni, naj ne bi mislila, naj ne bi čutila, kakor čutim in mislim . . .«

Zvečer po večerji je Zinka povedala, da jo je gospodar odslovil, ker je prišla malo pozneje delat, in ker mu je odgovorila samo eno besedo; pa da je že šla na trg k oni ženi, ki oddaja službe, in ta ji je že povedala za neko družino, h kateri pojde takoj. Naveličala da se je že hoditi od skladišča do skladišča, tam pa bode imela svojih čistih sedem goldinarjev na mesec, ki bodo za obleko in obutev, vse drugo bo imela pri gospodi.

Drugega dne je šla Zinka res služit.

(Dalje prihodnjič.)

Pod streho.

Spisala Márca.

IV.

Kdor bi bil videl Rozo doma, pač ne bi bil verjel, da je to ona Roza, ki je duša vsake družbe. Doma je govorila le, kolikor je bilo neizogibno, in prešli so čestokrat celi dnevi, v katerih je izpregovorila s svojci komaj deset besed. Pomilovala je očeta in mačeho, smilil se ji je osobito oče, toda razgovarjati se ni mogla z njima; saj sta razumela baš narobe to, kar je hotela povedati. Ona je pa bila nestrpna, ako je kdo ni takoj umel.

Tem živahnejša je bila v družbi. Mnogo bolj izobražena, nego so obično učiteljice, je umela govoriti o vsakem aktualnem vprašanju, ker se je živoanimala za vse in se tudi vedno učila.

Dajala je lekcije otrokom najboljših rodbin, ki so jo vabile prav rade na »večere«, ker je dobro igrala na klavir, pa tudi zato, ker je znala govoriti.

Vedela je, zakaj jo vabijo, a vendar je sprejemala vabila; nekaj zato, ker je vsaj v onih urah pozabljala svoje domače križe in naloge, nekaj pa zato, ker so bili taki večeri nekaka reklama za lekcije.

Gospa Golobova je sprejemala ob petkih.

Takoj popoludne je pričel zvončkljati električni zvonček in je zvončkljal v eno mer do sedmih in celo do osmih zvečer. Prihajale so večinoma le gospe in gospodične.

Čestokrat je pa vabila Golobova zvečer na čaj, in tedaj so prihajali tudi gospodje: soprogi, bratje, zaročenci. Bratov je bila domačica najbolj vesela, ker je imela še dve hčeri doma, ki sta si o vsakem novem neoženjenem prišlecu gradili zlate gradove — že dolgo let zaman.

Popoludne, ko so bile same dame, je bila na vrsti kronika škandalov, porok in zarok, sklenjenih in razrešenih, umorov in samomorov, toalet in veselic.

Roze ni bilo nikoli pri takih popoludnevih, ker ni utegnila tratiti po dnevi časa.

V petek zvečer so bili Golobovi povabili večjo družbo.

Roza ni imela na razpolaganje raznovrstnih oblek; nosila je ob takih večerih vedno isto »boljšo« obleko, le okrog vratu je menjala

vsakikrat kaj. Danes je našla bele, gosto nabrane pice, drugikrat je našla roza ruche, a najboljše so ji pristojali veliki ovratniki, obšiti z malimi picami, ki so bili narejeni po različnem kroju, a delala si jih je sama, včasih pozno v noč.

Kadar se je zanimala za razgovor, so se ji zablesketale oči, oživelila in zardela so ji lica, iz vsega njenega bitja je tedaj odsevalo življenje.

Ugajala je vsem, a matere so jo zavidale. Kadar pa je odšla, je dejala ta ali ona izmed ostalih gospej pomilovalno, a s premišljeno zlobnostjo: »Ta revica! Kdo bi mislil, da je delavčeva hči; tako lepo se zna vesti!«

»Slišala sem, da ima tako malovredno sestro,« je pristavila druga.

»Vso družino mora ona živiti in stanovanje plačevati — res, da so visoko pod streho — pa vendar . . . Oblači se pa tako; kdo jo neki zalaga?«

»Ne, ne, rokavice in črevlje ima revica take, da se mi smili« . . . je rekla domačica.

»Se pač vidi, da ni iz dobre hiše,« je zvršila druga . . .

Oni petek je bilo okrog mize le kakih deset oseb.

Dekla je prinesla na veliki tasi starega refoška za gospode, a za gospe sladke čokolade in biskvitov.

»No, kako si zadovoljna s to svojo novo deklo?« vprašala je prijateljica domačico.

»Ah, beži, vse so enake; jaz si gubim dušo in si jo izvestno pogubim z njimi; nimam sreče z njimi pa je nimam,« je zdihovala Golobovka.

»Gospa, res nimate sreče z deklami,« je rekla Roza; »v nekaterih hišah bivajo deklet leta in leta, gospa pa imate vsaki teden drugo.«

»Ne; poslednjo sem imela par mesecev, ali bila je tako počasna, da je nisem mogla dalje trpeti. Kaj pa je pri meni dela? Štiri parketovane in dve neparketovani sobi, kuhati, pogladiti vse perilo, včasih oprati kaj malega . . .«

»Gospej Miheljevi je dekla tako vdana, da dela, kakor bi bila njena hiša; pri nakupovanju ščedi, in za vso rodbino skrbi, kakor za svojce,« je dejala Roza, in kri ji je šinila v glavo; hotela je dostaviti še nekaj, a se je ustrašila.

»Jaz pa nisem Miheljka, ki svojo deklo prosi in govori z njo, kakor da bi bila ena od nas.«

»Oprostite, gospa, baš to je morda krivo, da dekle ne ostanejo pri vas, ker — no, ker jim ne daste dobre besede.«

»Mi ne iščemo vdanosti; storijo naj, kar je njih dolžnost, in za kar so plačane,« je odgovorila domačica.

»Vem, vem, da morajo storiti svojo dolžnost; toda če so družini vdane, jo store še rajši, delajo z ljubeznijo in ne s silo,« je rekla Roza.

»Oprostite, gospodična,« se je vmešal gospodar v pogovor, »vem, s kakega stališča govorite. Vi ste socialistinja, in jaz sem tudi tako liberalen, da odobrujem te ljudomile nazore; mislim pa, da vprav socializem je mnogo zakrivil, ker velika večina ta pojem povse drugače in sicer krivo tolmači. Kakor moram jaz izpolniti svoje dolžnosti, ker sem plačan, in ker bi imel sicer sitnosti, tako naj store tudi posli svojo dolžnost. Toda kakšne pa so te dekcle? K nam je prišla, ko smo stanovali v predmestju, neka deklina — kaj ne, Ivanka — ki je bila par dni pri nas, in bili smo precej zadovoljni z njo; a šla je, rekoč, da ne more biti na deželi.«

»Kaj pa meni?« je začela ena izmed povabljenk. »Ukradla mi je vsaki dan pri nakupovanju pri vsaki stvarci po en ali po dva krajcarja. A propos! Gospa Lapajnetova ima deklo komaj mesec dni. Ne pošilja je na trg, ker ima svojo staro kuharico, in deklina se je odpovedala službi, zato, ker ni mogla klepetati po mestu ali slepariti gospodinjo. Pravijo ji vsi le »lepa Zinka«, in delavci in štacunarji tekajo za njo.« — Roza je zardela še bolj in — obmolknila.

V.

»Mama, mama, ti ne veš, kako je to lepo! Čuj, Lojzika je imela rdeče krilo, od spodaj dvakrat obšito s tri prste širokim žametom. Krilo kratko tako-le, rokave široke, bele, črez život pa tako črno zoavo, spredaj prevezano s črnimi svilenimi trakovi. Na glavi je imela čipkasto ruto na štiri vogle; grda je, saj veš, pa sinoči je bila tako lepa, da ti ne morem povedati. In koliko je bilo takih tako oblečenih, tudi stare, grde so bile, a na odru so se videle lepe.«

Zinka, ki je bila zopet doma, je pripovedovala o gledališču. Bila je prejšnji večer za kulisami z eno onih pevk, ki pojejo v zboru, in ni se mogla načuditi vsemu temu, kar je videla.

Roza je imela v roki dnevnik in se delala, kakor da bi čitala, a poslušala je svojo polusestro, kam meri; oče je že dremal.

»Veš, mama, jaz sem poskušala peti ono pesem, in Lojzika mi je rekla, da imam za zbor dober glas, da bi mogla peti tudi jaz; imela bi osemdeset krajcarjev na večer in bi bila tudi tako lepo oblečena.«

»Pela pa ne boš, ne stavi si kaj takega v glavo,« je dejala Roza, odloživši list.

»Ti mi ne boš ukazovala, veš!«

»Bodemo videli.«

»Zakaj naj ne bi pela, če bi znala? Zaslužila bi osemdeset krajcarjev na večer,« je rekla mačeha.

»Ne govorite vi, mama, o tem, ker ne razumete; jaz že vem, zakaj pravim, da ne sme peti.«

»Zato, ker si tudi ti svojeglavna,« je rekla mačeha.

»Kaj je, kaj se pričkate?« je mrmral oče.

Utihnile so vse tri za nekaj trenutkov.

»Kdo jo pa bode spremljal? Vi ali oče? Ali ne veste, da moramo skozi vse mesto, ako hočemo v gledališče, ker je baš na nasprotni strani,« je začela bolj tiho zopet Roza.

»O, veš, jaz že lahko sama pridem domov; saj nisem gospa kakor ti, da bi morala imeti povsod slugo za sabo.«

»Tu se ne govori o tem, ali si gospa, ali nisi,« je rekla Roza s prisiljeno mirnostjo; »tu gre zato, da si ti mlado dekle, kateremu se ne spodobi hoditi po noči samemu po ulicah.«

»Saj pojo tudi Lojzika, Marjeta in Gina, pridem že z njimi domov; lahko si mislite, da prav sama ne bi prišla.«

»No, seveda, te stanujejo vse v obližju; čemu torej toliko besedi?« je rekla mačeha.

Stvar je bila zvršena; Roza je vedela, da ne bi opravila ničesar, zato je molčala. —

Zavrgla je sedaj Zinka tradicionalno delavsko veliko ruto, si umerjala in popravljala stare sestrine obleke ter redno hodila k pevskim vajam vsaki dan opoludne.

Toda vpricho Roze mačeha in Zinka vendar nista več govorili o gledališču. —

Z izvrstno umetnicó so predstavljali »Carmen«,

Golobovi so povabili Rozo, češ, naj že vendar enkrat z njimi poseti gledališče, in to pot ni mogla odreči.

Lepa, najlepša izmed vseh v zboru je bila njena polusestra. Oči so se ji lesketale veselja in strmenja kakor otroku; obraz je bil brez vsakega prahu in rdečila kakor lepa dozorela breskev. Njen vitki, divni stas je bil v slikoviti noši še divnejši.

Roza je uprla daljnogled vanjo in jo gledala dolgo in nepremično; natanko jo je motrila ter opazila okoli ustnic tisti čudnozbadljivi izraz, tisti izraz večnega nasprotovanja.

»Oh, ti zboril!« je tožila Golobova; »koliko bolj mi prijajo one opere, v katerih je malo teh zijal. Lepo vas prosim, pogledjte tiste žalostne figure na odru. Roke enakomerno kakor marionete polagajo na prsi ter jih zopet iztezajo. In kakšne so te ženske! Druga je grša in starejša od druge.«

Roza je molčala ter opazovala Zinko,

»Oh, ne, glejte, tam na kraju, na desni, glejte, kako je ona pevka krasna! Škoda, da je vsa namazana; saj je še mlada, to se vidi.«

»Ne, ni namazana,« je rekla Roza ter dalje gledala v daljnogled.

»Take črne obrvi na tako belordečem obrazu; more-li to biti naravno?«

»Naravno je, naravno,« je odgovorila Roza. V tem pa se je izvršil zbor, in pevci so odšli z odra.

»Torej nocoj nočete nikakor pri nas spati?« je vprašala gospa Golobova Rozo, ko so ostavljali gledališče.

»Ne, res ne, jutri ne morem v šolo v tej obleki; saj veste, da ostajam prav rada, kadar morem. Nocoj me rajši spremite vi do doma; večer je prav lep.«

Šli so molče skoro vso pot, le tu in tam se je posilila Roza ter kaj izpregovorila. Ko pa so zavili iz glavne ulice v stransko, kjer je stanovala Roza, je zadonel le-tej mahoma na uho Zinkin zvonki smeh.

Pred neko hišo se je bilo ustavilo več oseb, moških in ženskih, a izmed vseh glasov je Roza dobro razločevala sestrin glas.

»Lahko noč, Marjeta, Lojzika, Gina, sladko spite!« je kričala Zinka, »jaz imam tri spremljevalce dovolj! Halo Nando, pojdimo!«

»Saj sem jaz dovolj,« je kričal Nando, »hodita domov vidva!«

»In če se hočeva midva še malo pošetati na strani lepe Zinke, kaj je tebi mar?«

»Seveda vsi pojdite z mano, vsi, saj smo tako kmalu doma.«

»Jaz ti pa povem, dekle, da ne pojdeš zdrava v hišo, če ne rečeš tema dvema, naj gresta domov.«

Počasi stopajoč, so slišali Golobovi in Roza ves razgovor.

»Zakaj nisem povedala, neumna strahopetka, da je moja sestra ona lepa pevka v zboru! Kaj naj storim sedaj, da se ne izdam?« si je mislila Roza.

Zinka in njeni spremljevalci pa so bili zaostali. Na Zinkin vzklik se je Roza ozrla in videla, kako jo vlačijo semtertja, in kako jo Nando suva in peha.

Ko sta ravno ona dva hotela planiti nadenj, se je spustila Roza nazaj v tek do njih in, prišedši blizu, je zakričala:

»Z mano pojdi, Zinka!«

Oni trije so ostrmeli in obstali, a sestri sta hitro odšli proti hiši, kjer sta še ostala osupla Golobova.

Odpiraje vrata, jima je rekla Roza:

»Ko je zakričala, sem spoznala svojo sestro. Hvala lepa za vse! Lahko noč!

Tresoč se od jeze in razburjenosti, je stopila v vežo.

(Dalje prihodnjič.)

Prvi počutki ruskega romana.¹⁾

Spisal Dr. M. Murko.

Odkar je prišla ruska literatura po Nemcih in še z večjim uspehom po Francozih do velikega ugleda in tako rekoč v modo, občudujemo pač vsi globoko in izvirno vsebino ruske beletristike, ki se loteva najganljivejših problemov človeštva in nam jih predočuje tako iskreno in istinito. Oblika, posebno kompozicija, obuja sicer, zlasti če jo merimo s francoskimi vzorci, nekoliko pomislekov; vendar treba brezpogojno priznavati, da je zlasti Turgenjev neizmerno pospešil tudi tehniko novele. Lepote jezika in njegove popolne porabe pri mojstrih ruskega romana si sicer nerusko občinstvo nikakor ne more predstavljati; kdor pa se lahko zateče k izvirniku, rad pritrди Turgenjevemu slavospevu v prozi na »veliki, mogočni, istiniti in slobodni ruski jezik,« radi katerega pravi, da ne obupa nad svojim narodom, zakaj tak jezik more biti le velikega naroda last. Prav tako ne more nihče oporekati, da so ruski pisatelji pri vseh svojih narodnih znakih popolni Evropci. To priznavajo in seveda morajo priznati tudi zagrizeni nasprotniki »gnilega zapada« v Rusiji, ker operirajo sami le z romantičnimi, posebno nemškimi teorijami o pristni in čisti narodnosti.

Z ozirom na te fakte je zanimivo vprašanje, kdaj in kako se se je vpeljala zapadnoevropska pripovedna literatura v

¹⁾ Habilitacijsko predavanje na filozofski fakulteti dunajskega vseučilišča. Nemški tekst je natisnjen v »Wiener Zeitung« z dne 9. in 10. januarja 1897. l. pod naslovom: Die ersten Schritte des russischen Romanes, in tudi posebej.

Pod streho.

Spisala Márica.

(Dalje.)

VI.

Roza je molče šla po stopnicah in tudi v stanovanju ni rekla Zinki ničesar.

Čutila je, da se ne bi mogla premagati, čutila, da bi jo stresla z vso silo in z vso silo pritisnila k zidu, da bi zaječala, ako bi ji odgovorila po svoji navadi impertinentno.

Sklenila pa je, da drugi dan pove roditeljema in njej, da mora biti tega konec.

Pri kosilu ni mogla ničesar jesti; nestrpno je čakala, da odjedo, da bi si ohladila nevoljo.

Ko je že hotela mačeha vstati ter odnesti posodo z mize, je izpregovorila Roza:

»Čujte! nocoj pojedete vi z njo v gledališče, ali pa mora biti doma, ker ji jaz skrijem ključ od vhoda, da ne bode mogla noter.«

»O, le skrij ga, pojdem pa spat k Lojziki ali Marjeti.«

»Kaj pa je bilo?« sta vprašala oče in mačeha hkrati.

»Da veste, Marjeta, Lojzika in ona tretja je ne spremljajo do doma, ampak ona gre z njimi le do njih stanovanja, a potem jo spremljajo trije mladeniči, ki jo suvajo, pehajo ter kričijo z njo po ulicah, in Bog ve, kaj bi bilo še sinoči, ko ne bi bila prišla jaz vmes.«

»Koliko hrupa, ker me je slučajno enkrat tako videla! No, verujte mi, drugekrat so me vselej one spremile prav do doma.«

»Videla sem te, in to mi je dovolj; misliti si morem, da je bilo tako vsaki večer do zdaj.«

Oče si je brisal rdeče solzne oči, mati pa je vila roke in zdihovala: »Ti moj Bog, ti moj Bog!«

»Kaj počenja, ker je slučajno videla, da sem šla enkrat sama z njimi,« je pričela zopet Zinka; »saj ostajaš ti po cele noči zunaj doma ter praviš, da si pri Golobovih ali pri Mihljevih; Bog ve, ali je pa to tudi vselej res.«

»Nesramna stvar!« je siknila Roza med zobmi, in solze so ji stopile v oči od same jeze; šla je za vrata, kjer je visel ključ od vežnih vrat, ga vteknila v žep ter odšla.

»Kaj delaš vendar dekle, povej, kaj delaš?« je kričala mati nad Zinko.

Zinka je pa le zmajala z ramami, kleknila k skrinji, kjer je imela svojo obleko ter jo je jela molče pregledovati.

Oče je dremal, mačeha pomivala posodo, Zinka pregledovala obleke, Roza je pa stiskala pesti na svoji postelji ter govorila poluglasno:

»Največje gorje na svetu, o Bog, si odločil meni, ker si me postavil med ljudi, ki so tako nepopisno različni od mene.«

Ko je prišla k večerji, ni izpregovorila ni Zinka, ni mačeha z njo niti besedice.

Ko se je mati preoblekla, ji je rekla jezno: »Daj mi ključ!«

Odslej ni Roza več hodila nikamor v onih večerih, ko je morala Zinka peti, ker je bila opazila, da hodi mati z njo.

VII.

»Dimitri Zonta, proslavljeni dramatik v vsej Italiji, bode predstavljal najlepša dramatiška dela, med njimi mnogo novih. Začne s krasnim znanim Sudermannovim delom »Čast«, s katerim je žel slavni dramatik povsod neizmerno slavo.«

Tako so naznanjali lepaki na oglih, in Roza je bila vsa srečna, da je bil baš ob prvi predstavi v operi počitek, in torej ni bilo treba nadzorovati Zinke.

Burno ploskanje je pozdravljalo umetnika že pri nastopu. Šepetalo se je, da mu zato izkazujejo toliko simpatij, ker je baje Tržačan.

Elegantna zunanost, nepopisno izrazito lice, lepe, velike, črne oči, genijalno počesani lasje . . .

»In vendar kje, kje sem videla vse to pred davnim, davnim časom,« se je povpraševala Roza.

»Ta nasmeh, ti zobje, to kretanje! Da, da, to je on, to je prav on — Pavel, s katerim sta igrala, s katerim sta se sprla tolikokrat. A na naznanilih je Dimitri. Pa saj si je ime lahko izpremenil; to je on, on, prav on. Kako je neki prišel do tolike slave? Oh, ko bi vsaj mogla govoriti z njim; Bog ve, ali bi me spoznal, ali bi se me še spominjal?«

Med tem se je pa vršil na odru za divnim prizorom še divnejši prizor.

Veselje roditeljev, da se je vrnil sin, in kratko veselje sinovo. On ima sestro — lepo sestro — o kateri mu pripovedujeta oče in mati — z lahka, kakor da nič ne bi bilo — da se uči peti, ker plačuje

za-njo grajščakov sin, da se vozi ona s tem gospodičem v mesto . . . da lepi naslanjač je takisto dar njegove roke . . . Dolgo ga ni bilo nazaj, a kakšen propad je po svoji vrnitvi našel med svojci in sabo!

Sestri govori milo na srce; hoče jo odvesti daleč s sabo. Toda ona ga ne razume, nima čuta ni razuma za njegov plemeniti predlog.

Zgodilo se je še hujše. Grajski so zvedeli za razmerje svojega sina, in oče grajščak je prinesel veliko vsoto denarja, da popravi sinov greh, da odkupi sina! Koliko je bilo zato veselja v siromašni hiši, dokler ni ovedel tega — on, sin!

Koliko resnice, koliko bridke resnice v tej igri!

»Če mi je bilo pasti zopet v blato, zakaj ste me kdaj dvignili iz njega!« te besede polaga divni dramatik v usta sinu, ki se je bil vrnil, in ko je izvrstni uprizoritelj te uloge na odru udaril v glasen, pretresujoč jok, se je Roza tudi jokala in si mislila: »Prav za-me je to, prav za-me.«

Dolgo ni mogla zaspati ono noč. Mislila je o krasnem umotvoru, mislila o njem, o Pavlu, ki je prišel nazaj črez toliko let, prav kakor v igri. Njegovi ljudje pač ne morejo biti drugačni od njenih, ki so tako podobni onima roditeljema na odru.

Ni se motila, bil je res on — njen prijatelj za otroških let, Pavel. Drugi dan je rekla mačeha očetu:

»Ti, starega Jožeta sin se je vrnil v Trst, po gledališčih igra; a jaz sem mislila, da je davno mrtev.«

»Kaj, Pavel?« je vprašal počasi oče: »po gledališčih igra! Oj, siromak, kakšnega dela se je lotil; pehati se mora za negotovim za-sluzkom ter se klatiti po svetu! Ušel je bil menda, ker ga je stari silil delati v kovačnici, ali ga je pa bil sam zapodil; ne vem.«

»Stari Jože je pač lahko vesel svojega sina,« je dejala Roza; »vrnil se je v Trst kot velik, znamenit umetnik, in tudi za denar in življenje mu ni treba skrbeti.«

»Dobro, praviš, da se mu godi; no, pa naj se mu, Bog mu daj!« je rekel oče.

»In še kako dobro! On je izmed prvih igralcev na svetu; ves svet ve zanj.« Neizobraženima roditeljema Roza tega ni mogla drugače povedati nego s preprostimi izrazi, in često, kadar so ji očitali, čemu hodi v gledališče, in kakšen dobiček ima od tega, češ, da trosi samo denar in izgublja noči, jim je odgovarjala, ne hoteč na dolgo in široko razlagati: »Eh, eden prvih igralcev ali igralk na svetu igra ali poje.«

Neizrečeno rada bi bila Roza govorila s svojim nekdanjim tova-rišem, toda kako? Vprašala bi ga, kako mu je pri srcu, ko igra Su-

dermannovo »Čast«; povedal bi ji morda, kako je prišel na oder in pa do tolike slave,

Njegov oče je imél nekđaj kovačnico v njih hiši, tam za dvoriščem, a preselil se je bil drugam, ker ni mogel več delati vzpričo starosti. Bog ve, ali je umetnik posetil kraje, kjer je živel do petnajstega leta. —

Bolj in bolj je ugajal slavni umetnik, vsakikrat je bilo gledališče bolj polno; osobito ženstvo je bilo vse zaljubljeno vanj. Govorilo se je, da je dobil mnogo nežnih pisem.

Roza ga je nekoč srečala na ulici, ga pogledala, a on se ni ozrl vanjo.

Potekal je obrok njegovih predstav. Ko je prišel neko dopoldne k vajam, mu je dal vratar droben listič.

»Zopet ena občudovalka!« si je mislil, list pa je bil Rozin in se je glasil:

»Po tolikih letih, tolikih doživkih, po tako dolgi odsotnosti od domačega kraja in naposled po tolikih slavnih uspehih težko da se še spominjate nekdanje tovarišice Roze, ki se je igrala z Vami tam v ulicah »Del pane«. Občudovala sem Vas v gledališču in neizrečeno rada bi govorila z Vami. Se-li smem nadejati? Ni-li prevelika moja drznost? Stanujemo še vedno — tam.

Vaša nekdanja tovarišica

Roza.«

»Joj, kako dolgo! Zdi se mi, da je to bilo v drugem življenju . . . Stanuje še vedno tam, in vendar ni delavka; po listu vidim, da se je dvignila iz blata, ki je obdajalo njo in mene. Bog ve, kako živi! Posetim jo!«

(Dalje prihodnjič.)

Vzdihljaji.

Da videlo ne bi bilo
Nje rajske podobe oko —
Pogled je ljubezen mi vnel,
Mir srcu je mojemu vzal.

Da bral ne bi bil iz očes
Lepote in sreče nebes —
Ne čutil na srcu srca,
Ne gledal nje prsi snega.

Da nikdar, oh nikdar ne bil
Poljuba z nje ustnic bi pil . . .
Trenotek sladkosti neba —
Zanetil je plamen gorja! —

I. N. Resman.

Pod streho.

Spisala Márica.

(Dalje.)

VIII.

Bilo je še zgodaj popoldne, a vendar že skoro tema. Drobne, skoro nevidne kaplje so rosile iz nizkih oblakov. Bilo je gorko južno, neprijetno vreme, v zraku in po hišah je bila vlaga, po ulicah pa blato.

Roza je bila v svoji sobi ter je čitala, napenjaje si oči. Vreme je na-njo vselej silno vplivalo; ob takih dnevih se je čutila nepopisno nesrečno; svet se ji je zdel ves grd, črn, zloben, da bi bila obupala. Zunaj je pa pršelo in se bolj in bolj mračilo. —

Naglo hodeč, je stopil v vežo one velike hiše — Pavel. Prišedši v vežo, se je oziral na okolo, prekoračil vežo ter stopil na dvorišče. Tam, kjer je bila njegovega očeta kovačnica, je imel sedaj mizar svojo delavnico; sicer je pa bilo vse kakor nekdanj.

Stopnice so bile temne, da je bilo treba tipati. Kako je letal nekdanj tod, loveč Rozo, ki je prihajala iz šole, in ona ga ni nikdar zatožila svoji strogi materi. Ko je dobila mačeho, je bila svobodnejša, in tedaj sta bila mnogo skupaj; rada sta se imela, a se vendar često razprla.

Tu je luč, kakor je bila nekdanj; tu tudi; ondi tudi — je govoril sam s seboj, ko se je privadil temi. »Roza Sušnik« je bilo čitati na majhnem lističu, pribitem na vratih — torej še neomogućena . . . Nekdanj je kazala, da bode lepo dekle . . .

Potrkal je lahno.

»Prosto!« se je oglasila Roza.

»O, Pavel, pardon, gospod Zonta!«

»Ne, za vas sem Pavel, vedno Pavel!«

Ponudila mu je stol, ona je pa hitela prižigati luč.

»V kakem prvem, drugem ali tretjem nadstropju z velikimi okni pač še ni treba svetilke, a tu gori, kjer nimamo skoro nič oken — tu je sedaj po zimi ob štirih že noč . . . Dober večer torej, Pavel, še enkrat, sedaj ko se vidiva bolje,« mu je dejala ter iztegnila roko, katero je on močno stisnil.

»Nisem mislila, da se odzovete, da se ponižate ter se domislite nekdanje tovarišice. No, dajte, da vas ogledam! — Izpremenili ste

se popolnoma, le izraz je še vedno isti, in po njem sem vas tudi spoznala.« . . .

Ko sta tako sedela drug poleg drugega, sta pozabila skoro dolgo vrsto let, v katerih se nista bila videla; zdelo se je obema, da sta bila oni mesec, oni teden, oni dan skupaj.

»Brez poklonov, za vas, Roza, pa niso tekla leta, ali ste pa imeli tako mirno in lepo življenje.«

»Da bi vi znali, kaj ste izrekli sedaj! Moje življenje lepo, moje življenje mirno! Ali ne govoriva o meni sedaj; mene ste dobili tam, kjer ste me videli zadnjič, predno ste odšli. Toda govorite mi o sebi, o sebi!«

»Sedemnajst let življenja, mislite, da se to pove kar tako! In če bi vam pravil do jutri, če bi vam pripovedoval tudi dva, tri dni, kar sem prebil med tem, ne bi vam mogel povedati; in vi bi tudi ne mogli umeti vsega, ko ste živeli vedno v zavetju.«

»O, krog, v katerem stanujemo mi, in te ulice pač poznate; boljše niso, pač pa slabše nego nekdanj. Toda občujem tudi z drugimi krogi, in tako sem se izučila, da vem, kako se živi tu, in kako se živi tam.«

»Ste li vi že bili v Trstu, ko sem jaz šel z doma?«

»Nekaj tednov pozneje sem odšla jaz; še se spominjam, kako so mi bili dolgi brez vas. Recite, kar hočete, bilo je vendar lepo, kaj ne da? . . . Govorili so o vas vsakovrstne reči, a pravega ni menda nihče uganil. Največ so popraševali mene, vašo tovarišico, a jaz nisem prav nič vedela; znala sem le, da vas mahoma ni bilo več.«

»Doli v drugem nadstropju se je naselil za časa svojih predstav Rossi. Jaz sem mu nosil, kakor veste, obleko in drugo gledališko opravo z doma v gledališče in iz gledališča domov. Toda niti krajcarja nisem hotel nikdar sprejeti od njega; postavil sem se tam za kulise v kot in gledal kakor zamaknjen skozi špranjico na oder. In to vsaki večer. Rossi je najbrže spoznal mojo strast do gledališča; kajti ugovarjal mi je le malo, ko sem jokaje prosil odhajajočega, naj me vzame s seboj. Bil sem mu sluga, listonoša, prihajal sem na oder za štatista, če je bilo treba, a včasih mi je dal tudi, da sem zinil kako besedico na odru. Vpeljal sem včasih kot sluga kakega gospoda v kabinet ali sem prinesel z drugim slugo mizo na oder, ko se je predstavljala večerja. Dokler je on po dnevi spal, sem jaz čital. Se li še spominjate, kakšne romane sva čitala?«

»Spominjam, spominjam! Avktorjev sicer ne pomnim, ali to vem, da so bile strašne knjige: razbojniki, skrivni vhodi, satanski ljudje, a včasih kak angelj med njimi. In vse to sva čitala, ne da bi nama kdo branil. Rajna mama je mislila, da se učim; zato je tudi pravila vsa-

komu, da se vedno le učim. Jaz sem posojala knjige vam, vi meni. In vendar bi rada vedela kak naslov onih knjig« . . .

»Ah, kdo se je brigal tedaj za naslov, kdo za avktorja? Požrla sva nekaj grdobe in imela sva zares dobra želodca — oprostite! — Pri Rossiju sem našel drugačne knjige . . . Hodil sem tudi k vsem vajam. Ko je nekje imela biti baš benefica Rossijeva, je zbolel eden izmed igralcev. Sicer njegova uloga ni bila važna, a izpustiti se vendar ni mogla. Zakričal je na-me Rossi, ko sem mu rekel, da bi jaz lahko opravil to. Potem pa me jel ogledovati od vseh strani ter mi velel, naj poskusim. Vesel je bil, ker je šlo izvrstno. Pričel mi je dajati majhne uloge, potem večje, in jaz sem se jim iz srca posvečeval.

Imel sem osemnajst let, dekle pa, ki je igralo naivne uloge, sedemnajst. Zaljubila sva se. Ko je nekega dne imela nastopiti pri glavnih vajah, je zamudila nastop, ker sva se za kulisami ljubkovala in grčila. Rossi je bil strog; mene je zapodil takoj, a njo pridržal, ker je bila jako nadarjena videti.

No, kako sem živel potem, se sam ne spominjam več natanko. Služil sem v cirkusih, za štatista v operetah; kajti ker sem bil brez vseh študij, me ni marala nobena gledališka družba; drugega Rossija pa ni bilo za-me. Po letu sem hodil po kopališčih ter pel in igral v glumaških družbah. Pri vsem tem sem bil skoro vsaki dan lačen.

Nekdaj sem hodil po Milanu ter iskal skromne gostilnice, kjer bi se najedel; imel sem še eno liro. Prišedši mimo loterije, sem snel mehanično — prvokrat v svojem življenju — listič s tremi številkami, stopil k uradniku in mu rekel, da igram na te tri številke. — Zaigral sem tako liro, jesti pa nisem imel kaj. Črez dva dni so visele vse tri številke na vratih.«

»Oh, to je kakor pravljica, ki se čita v kaki knjigi.«

»Tudi meni se je zdelo kakor v sanjah, in sam nisem mogel verjeti, a bilo je res, ne vem, ali slučaj ali usoda. Šel sem se takoj učiti dramatike. Napredoval sem izvrstno. Preživel in pretrpel sem baš radi tega obilo hudobne zavisti in sebičnosti; koliko je tega za kulisami, o tem vi nimate pojma. Osebe moraš na odru objemati, poljubljati, ki bi te rade v žlici vode utopile . . . Apropos! Kako vam je ugajala v »Časti« grajščakova hči? Ona je moja zaročenka.«

»A, zato ste jo tako živo pritisnili na srce, tako iskreno poljubili; lepa, lepa je in pa simpatična.«

»No, hodil sem potem po Italiji iz mesta v mesto; tudi v Ameriki sem bil. — V Trst nisem maral priti, a sedaj sem vendar prišel; oče je silo star, slab, brat pa radi tatvine v — ječi. Bog ve,

kaj bi se bilo zgodilo tudi z mano, ko ne bi bil slučaj prinesel — Rossija! A vi, vi, danes sem šele zvedel, da ste učiteljica . . .

»O, moje življenje se pove v par besedah! — Toda dovolite, prosim! — Dar je to najnemarnejše, a najbogatejše moje učenke; pokusiva!«

Rekši je odprla buteljko prastarega rofoška ter natočila dve kupici.

»Na vaše zdravje,« je dejal on ter trknil.

»Na zdravje vaše in vaše lepe zaročenke«, je odvrnila ona. »Če kadite radi pri čaši vina, prosim, le kadite.«

»Hvala! Ako je drago tudi vam papirosko!«

»Prosim, za družbo že kadim.«

»Samo, da vas pozneje duh ne bodé nadlegoval.«

»Ne, ne, segrel bode malo, osušil vlago — sploh prijetnejše bode v tej itak vedno mrzli sobi.«

»Glejte, jaz sem se že zopet čisto udomačil tu-le, in prav prijetno je govoriti z vami in mi lajša srce.«

»Tudi meni je prijetno sedaj, ali drugače tu gori, v tem kraju sredi teh ljudi — saj veste, kakšni ljudje so stanovali v teh ulicah in doli na dvorišču — če ne isti, pa vsaj iste vrste ljudje stanujejo vedno tukaj; — zato pa tu ni prijetno. Kletve, krik, vik, tepež, jok, grohoten smeh, zarobljene besede — vse to se dan na dan čuje po teh krajih.«

»Nekega dne sem šel tod mimo, pa sem se vas v resnici spomnil, a si vas nisem mislil take-le; ugibal sem, da ste že davno žena kekega pridnega rokodelca, in da imate kopo otrok krog sebe.«

»Vidite, včasih si res umišljam, da bi tako bilo najbolje, zlasti, kadar gledam srečne matere iz nižjih krogov ali brezskrbna delavska dekleta, ki hodijo ob nedeljah plesat in se zabavajo ter razveseljujejo — tedaj se me res polasti vselej otožnost. — Srednji stan je za ženske najslabši — kaj se vam zdi? Bogatinke in preprosta dekleta se lahko razveseljujejo in uživajo po svojem okusu, a me ne moremo k prvim, k drugim ne smemo. Vesti se in govoriti moramo kakor bogatinke, le veseliti se ne smemo tako. In če smo včasih tako srečne, da imamo primerno opravo, da imamo koga, ki nas vvede v tak »izbrani krog«, in če smo vrhu tega še tako srečne, da »koljemo oči« — o tedaj stikajo glavo h glavi ter si šepetajo: »Kdo je ta? Znete vi, znaš ti?« Zmajajo z glavami. Kar se raznese kakor krotek, šibek vetrič: »Učiteljica iz podstrešja iz ulice »Del pane«!« — Ah, glejte no, kako pa je ta zašla sem?« — »Ta jo je pripeljala, ker ji poučuje dekletce.« — »Še te je bilo treba; sedaj pride že vsaka sem plesat in skakat.« —

Plesalci pa, boječ se zamere, jo puste v miru; le če jim ugaja nje lice, tedaj ji pošiljajo svoje tope, neme, obžalujoče poglede!»

Poslušal jo je in molčal. Ko je pa nehala govoriti, je dejal:

»Kaj pa, da se niste omožili? — Vi pač — no, jaz mislim, da vi morate ljubiti in biti ljubljeni.«

»Fraze, fraze so za-me to, gospod Pavel; ljubezen? Jaz celo ne verujem vanjo; ona vzvišena, prava ljubezen je le v romanih in pesmih. Za možitev pa gospodom nisem bila jaz ní imenitna, ni bogata dovolj, drugim pa smo zopet me pregosposke. Toda pijte, prosim!«

»Hvala, a povejte vendar, kako ste živeli v teh letih!«

»Odšla sva skoraj hkrati vi in jaz. Ostala sem v Gorici štiri leta, ki so bila za-me najlepša in najsrečnejša leta. Minila so le prehitro, in jaz sem potem službovala šest let na kmetih. Ker je bilo predaleč, sem domov le malokdaj zahajala. Sestra Zinka — apropos! — vi je ne poznate — no, njo je doletela usoda, kateri sva ušla midva. Oče, ki ni bil nikdar energičen, je bil čimdalje bolj popustljiv, mati je pa dovoljevala hčeri, da je delala, kar je hotela. Jaz sem se vrnila prepozno; njena družba je že utrdila pri njej svoj vpliv. Gledati moram razuzdano sestro pa molčati; svarjenje ne pomaga nič več — to vam je muka, to je trpljenje! — Vrhu tega je še zadel očeta mrtvoud po desni strani, šest let je že tega; v kotu sedi in dremlje, ali pa — joče. Če oštejem Zinko pred mačeho, mačeha vzdihuje, ona se mi pa jezika prav poulično.«

»Zakaj pa ne greste sama v kako rodbino in ne najamete sama sobe kje drugje?« jo je vprašal Pavel.

»In oni? Kdo jih preživi? Vse, vse, dragi gospod Pavel, je na mojih ramah, a naj bi še bilo, da bi se le ona poboljšala! Sedaj sem prav malo doma; v šoli sem po štiri ali pet ur, potem imam še mnogo lekcij. Vesela sem — očitam si, Bog ve, da si čestokrat očitam, pomagati si pa vendar ne morem — da sem vesela, ko nisem doma, kjer moram ali kričati in se po sili prepirati, ali pa molčati in se na tihem jeziti, kar je še hujše. — No, pa saj nič ne traje večno; na-dejam se, da tudi moje trpljenje neha kdaj.«

»Na boljšo bodočnost!« je trknil umetnik.

»Na boljšo bodočnost!«

»Meni se zdi, Roza, da, ko bi bil jaz ostal doma in vi tudi seveda, bi bila midva že davno mož in žena — ali ne? Obično se dogaja tako med ljudstvom; meni menda ne bi bilo žal. In vi niste bili še nikdar zaljubljeni?«

»Oh, pa kolikokrat! Najmanj tolikokrat v letu, kolikor ima leto mesecev.«

»E, vi se šalite.«

»Ne, govorim resno. Včasih sem se zaljubila v koga, ki sem ga n. pr. srečavala vsaki dan. Sanjala sem o njem po dnevi in po noči; no, če ga ni bilo več, sem pač še nekaj dni čutila neko praznoto, in tudi razjokala sem se morebiti; a po nekaj tednih se ga nisem več spominjala, ker si je moje srce že dobilo drug ideal za sanjarjenje; brez idealov pa nisem mogla živeti. — Prijetno, mamljivo sanjarjenje — le-to mi je sladilo življenje. Ta ali oni mi je tudi vračal, ali vsaj delal se, da mi vrača tisto idealno ljubezen; bil mi je vedno za petami, in tudi pisem sem dobivala nemalo. Odšli so vsi, Bog ve kam; za ženo sem jim bila preuboga, a moje podstrešje jim je bilo naravnost strašno: dajalo jim je misliti, da bi jim jaz mogla biti — ljubica za kratek čas. — Zato ne verujem v ljubezen, ker ta je le tam, kjer je bogastvo, ugled. — Zabavam se po svoje z možmi in mladeniči, ne da bi mi škodila taka ljubezen, da bi me »srčne rane« gnale v smrt.«

»Joj, joj, kako govorite! Da ljubezen išče le bogastva, je res, a to so vendar le izjeme.«

»Ne, to je pravilo,« je segla ona v besedo; »nesebična ljubezen je izjema, in na tako nesebično ljubezen pijva!«

»Dobro uro me že čaka moja Tina; oditi moram, a nadejam se, da se vendar še vidiva, predno odpotujem. Izvolite-li ložo za jutrišnjo predstavo »Nerona?«

»Hvala, hvala! Sedaj bodem pa jaz enkrat vabila v gledališče — to bo imenitno! -- »Nerona« sem že videla enkrat tudi s tako lepim in simpatičnim umetnikom, ki je napravil na občinstvo baš nasproten vtisk, nego si ga je morda mislil avktor z onim grozovitežem; vse se je zaljubilo vanj.«

»Vi tudi?«

»Jaz seveda; zaljubim se za par ur v vsakega velikega umetnika. — Saj sem se v vas tudi, ko ste igrali »Čast« — mislite, da ne? Vaše zaročnice pa res ne zavidam, ker bode imela dovolj prilike za ljubosumnost, ljubosumnost je pa strašna reč — brr! . . .«

»Poredni ste, četudi drugače, kakor ste bili pred sedemnajstimi leti.«

»Tudi porednost je postala finejša, kaj ne?«

»Je in dela vas vprav čarobno.« —

Tisti večer je bila Roza tudi svojim ljudem prijaznejša; govorila jim je, jim lepo odgovarjala, in ko se je spravljala spat, se je zadovoljno smehljala.

(Dalje prihodnjič.)

Pod streho.

Spisala Márca.

(Dalje.)

IX.

tari Sušnik ni mogel več vstajati. Zdelo se je, da ne čuti nič več, da ga ne gane nobena reč več; ležal je, jedel in pil, in edino to je še pričalo, da živi, telesno živi — duševno je nehal živeti že davno.

Pogled na očeta je vsakokrat nepopisno ožalostil Roza in jo pretresel, le v šoli med otroci in v družbi je zabila vsaj za hip svojo in svojcev bedo. —

Po par večerih so nehale Pavlove predstave, a Roza ga ni videla več, nego samo na odru. Nekaj tednov po njegovem odhodu je prejela iz Rima njegov poročni list; in zopet ji je stopil v spomin tovariš izza mladih let, sedaj slaven umetnik. Toda pustni čas, ki je bil nastopil, in pa Zinka sta ji delala toliko preglavice, da je prisiljena pozabila umetnika, njegovo umetnost in njegovo ženo. —

Kadar koli je prihajala domov, se ji je zdelo, da sestra hiti skrivati sedaj rdeče trakove, sedaj črne ali bele čipke, niz belih steklenih biserov, ali zvenceh, rumenih, tenkih ciganskih medaljic.

Nepopisna živahnost je v Trstu v pustnem času večer za večerom. V gledališču so grozni »veglioni«, t. j. plesi v kostumih; po Korsu, Akvedotu in drugih glavnih ulicah vro in kriče s tenkim glasom maske, fine in okusne, pa še več razcapanih ter ostudnih, vsaka polna dovtipov dobrih, pa tudi neslanih ter podlih.

Kavarne in restavracije so prenapolnjene. Pri mizah sedi občinstvo in se zabava, gledaje maske, ki tekajo, zvončkljajo, skačejo, kriče, dražijo druga drugo, pa tudi goste. Klovni, ciganke, pieroti, mefisti in elegantni domino se mešajo z maskami v fantastičnih opravah. Med njimi se pa pehajo natakariji z velikimi tasami likerov, kave, sladoleda in piva . . .

Zinka je vedela za vse to burno življenje in hrepenela se obleči za masko, se zakrinkati ter iti v »veglione«; želela se je izprehajati v lepi, zvezdnati, mili zimski noči po Akvedotu ter pogledavati v kavarne; a vsega tega ni smela, ker ji je branila ona — Roza. Kako jo je sovražila iz srca!

Radi nje se je Roza zahvaljevala za vabila v rodbinah ter zvečer točno prihajala domov.

Kako je vzdihovala Zinka, ko ji je Lojzika ali katera druga njenih tovarišic pripovedovala o plesih, o restavracijah in kavarnah; ona pa ni mogla nikamor, nikamor! Prijateljice so prihajale k Zinki med tem, ko je bila Roza v šoli, ji pripovedovale nekaj glasno, da je slišala tudi mati, nekaj so ji pa le šepetale na uho. Neko sredo je pravila Lojzika, kako se je zabavala prejšnji večer; mati je kuhala, Zinka sedela žalostna na eni strani ognjišča, Lojzika pa na drugi. Poslušaje je vzdihovala Zinka tako globoko, da se je materi prav smilila.

»Ali te ne bi pustila, če jo prosiš, ali če jo še vi prosite, gospa?«

»Niti misliti ni,« sta rekli mati in Zinka ob enem.

»O, to pa tudi ni prav, da te drži pod komando kakor otroka,« je modrovala Lojzika; »zakaj ji ne poveš, da nisi več otrok?«

»Saj je dovolj prepira v hiši,« je rekla mati.

»Obkorej hodi Roza spat?« je vprašala zopet Lojzika.

»Kakor je, ob desetih, po poludesetih, pa tudi že ob devetih.«

»Spi-li trdno?«

»Tako, da odneseš lahko njo in posteljo, pa te ne bode slišala,« je odgovorila mati.

»Dobro, vidiš, tedaj pa se šele prične življenje po mestu; ko ona zaspi, ji ti uidi tiho in pridi k meni . . .«

Tako je res storila Zinka. Dva tedna je uhajala ob torkih, četrtnih in nedeljah, včasih prej, včasih pozneje, kakor je prej ali pozneje zaspala Roza.

Neki večer je bila že skoro sedma ura, in Roze še ni bilo domov. Tačas je Zinka hitro izvlekla iz skrinje kratko, gosto nabrano muslinovo krilo, rdeč modrc, belo srajčico s širokimi, nabranimi rokavi in rdečo čepico z medaljicami.

Potem si je urno razčesala vranje, kratke, a silno goste lase, jih prepletla z rdečim trakom ter spustila na pol razpletene po hrbtu, se umila z močno dišečim milom in se hitro oblekla.

V tej opravi je bila Zinka prav dražestna.

Zakričala je materi besedo v pozdrav, potem pa zdrčala po stopnicah nizdolu na plan, hitela po svoji tesni ulici in naglo zavila proti glavni. Dihala je svobodno in lahko, da bi bila najrajše zletela in pravila vsem ljudem o zlati svobodi in o svoji sreči. Kaj jo je to skrbelo, da ni imela nego eno desetico v žepu; saj vstopnino k plesu ji plača ali Nando ali Tone ali kdo drugi, saj ima mnogo prijateljev. Spomnila se je Lojzike, baš ko je hotela zaviti na Akvedoto, se

obrnila naglo nazaj in hitela k prijateljici; le-ta se je še pripravljala. Vzkliknili sta obe.

»Kako, da si mogla priti nocoj tako zgodaj?«

»Ni je še doma, ušla sem . . . Moram pa, še predno vstopim, najti koga, da mi plača vstopnino; jaz nimam nič.«

»Kaj bi te to skrbelo, saj jaz tudi nimam nič,« je odgovorila Lojzika ter si žgala lase.

Ko si je še Lojzika zakrila obraz z majhno krinko iz rdečega atlasa, sta stekli obe po stopnicah, hiteli čez ulice do Akvedota, potem pa tod v gledališče.

»Glej jo no, kaj te je pustila stara z doma?« jo je vprašal Nando, ko ga je Zinka udarila pred gledališčem s pahalico po rami in se mu glasno zasmijala v obraz.

»Ubežala sem ji, ubežala . . . pa pelji me notri, jaz nimam denarja!« —

V velikanskem gledališču je že igrala godba. Strašen šum in krik se je slišal že po stopnicah in v sprednjih prostorih, notri je pa bilo ljudstva natlačeno polno. Plesati niso mogli. Po sredi so se sicer nekateri poskušali vrteti, pehaje se in suvaje na vse strani; toda prihajajoča množica je bila silnejša, in skoro je ležalo nekaj plesalcev in plesalk na tleh, kričeč in kolnoč.

Nando je prijel Zinko pod pazduho in jo peljal po mnogih stopnicah na dolgi hodnik pred lože, kjer so stali ali se izprehajali že taki zaljubljeni parčki. Nastajala je pa tudi tu čim dalje tem večja gneča, da se zaljubljeni niso čutili kar nič dobro.

Bilo je vmes tudi mnogo gospodov, ki so prišli iskat zabave k delavskim dekletom, s katerimi so si dovoljevali vsakovrstne šale in prostosti.

Lepi, vitki Zinkin stas, okrogle roke, ki so se videle skozi krepaste rokavce, lepo oblikovane noge pod kratkim krilcem, velike črne in žive oči, ki so gledale iz rdeče atlasove krinke — vse to je mikalo marsikoga; neki gospodič v cilindru je bil njej in Nandetetu vedno za petami ter se delal, kakor da koga išče.

S parterja in z odra se je vzdigal čedalje gostejši prah, se vrtel in vrvel ter delal, da so temnele luči, in da je bilo v gledališču bolj in bolj temno. Godba pa je svirala in svirala, dasi ni mogel plesati nihče.

Nepopisen vrvež, krik, kletve ter tu in tam udarci so odmevali iz parterja, med tem ko je po ložah žuborelo malo boljših in lepših mask na strani svojih gosposkih in negosposkih kavalirjev.

Proti Zinki in Nandetu se je udrl val ljudi ter ju razločil. Nando je pehal in suval ter klel, potem pa našel nekaj tovarišev in znanih mask ter se pomešal med-nje.

Med tem je pa bil že oni s cilindrom prijel Zinko in jo odpeljal v ložo, ki je bila še zaprta in ni bilo še nikogar v njej. Tesno jo je držal za roko nad komolcem ter ji govoril sladko, lepo in nežno, kar je bilo njej popolnoma novo; saj tako ni znal Nando. Poslušala ga je molče; on pa je nadaljeval vedno nežneje, vedno bliže k obrazu, ji odkril razvneti obraz, jo stiskal k sebi ter jo poljuboval. Ona pa se ni branila. Bila je kakor v sladki omotici, a nežne besede so ji bile kakor nezaslišana, divna glasba . . .

Od spodaj je pa prihajal še vedno krik in vik, kletev in prah, in luči so temnele bolj in bolj, in vročina je postajala neznosna . . .

»Na, prokleti škric!« je zazvenelo mahoma pri vhodu v ložo, in cilindar je zletel čez rob lože doli na vrvečo množico, ki ga je sprejela z groznim smehom in krikom. Nando je patlačil in pestil svojega tekmeča, da je ta kar ječal; le ko je Nando videl, da hoče Zinka zbežati, ga je pustil, a le-ta pa je naglo izginil. Zinko pa je zgrabil Nando za roko ter vlekel siloma za sabo po koridorih, pehaje in suvaje ljudi na desno in levo.

»Na, da ti malo izmijem umazane poljube judovskega škrica!« je rekel, stopivši na plano, ter jo močno udaril dvakrat po obrazu, da je zakričala na pomoč in hotela uteči; toda on jo je naglo prestregel za bogato nabrana krila in jo zadržal, mašeč ji usta z roko . . .

Tisti večer je prišla Roza od lekcij malo pozneje nego navadno domov — bilo je že skoro osem — in ker ni dobila Zinke doma, se je zaprla v svojo sobo, ne da bi bila zinila mačehi le eno besedo, niti se ni oglasila, ko jo je klicala k večerji; jezno je stiskala v svoji sobi pesti, da so se ji nohti zarivali v mehko dlan. »Blato, povsod okrog mene je blato; dvignili so me iz njega za nekaj časa, da sedaj, ko so me zopet vrgli vanje, čutim tem globlje vso grdobo. Kaj sem vse zvedela danes: Med tem ko spim, uhaja malopridno dekle s pomočjo malopridne matere z doma na ples in v kavarne!« . . . In danes so ji pa bili povedali še več: da je bila njena mačeha — Zinkina mati — prav taka, dokler je bila mlada, da, še več: bila je zaprta celo leto radi tatvine; ukradla je bila gospej, pri kateri je služila, dragocenih stvari, da si je kupila za-nje, kar je bilo treba za veselo življenje!

Zamudila se je bila Roza pri prijateljici, pri kateri je, žalostna do smrti, iskala tolažbe. Zaspala je kmalu, a razne in mučne sanje

so jo vznemirjale vso noč, da se je v snu obračala zdaj na desno, zdaj na levo, zdaj zopet ležala vznak, kar ji je še bolj grelo mozeg, in sanje so postajale še bolj mučne.

Sanjaje, da mora bresti po umazani, gosti, blatni vodi, ki je postajala z vsakim njenim korakom višja, se je vzbudila Roza in tedaj tudi slišala, da je Zinka odprla vrata. Zvonilo je že dan. Ko je šla Roza v šolo, je Zinka še spala, a prišedši opoludne domov, je videla, da ima njena polusestra lice zateklo in vijoličast udarec pod očesom, mačeha pa objokane oči.

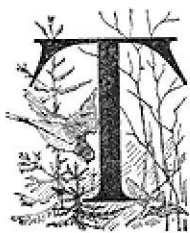
(Dalje prihodnjič.)

Umetniško potovanje po Italiji.

Odlomki iz prijateljevih pisem. Priobčuje V. H—z.

V Rimu, dne 3. maja 1894.

Tukaj sem! V torek, dne 1. maja zvečer sem zagledal »večno mesto« in kupolo Sv. Petra . . .

Od Florencije do Rima me je spremljal dež; tolažil sem se z izvrstnim Chiantijem, zamenjavajoč na postajah prazne steklenice s polnimi —

Včeraj je bilo lepo, vedro jutro; jaz pa sem pohitel na plano in naravnost proti Vatikanu, pozdravit Sv. Petra ter ogledovat njegov toli veličastni hram. Potem sem tekal dalje po mestu, kakor tudi danes, da sem se v naglici ozrl okrog sebe ter zavedel, kje da sem. Ob enem sem si poiskal stanovanje v zasebni hiši, na Corsu št. 22., II. p. — Ko se nekoliko orientujem, Ti bom pisal obširneje!

. dne 10. maja 1894.

Dragi prijatelj! Devet dni že tekam po Rimu in še Ti ne morem poročati nič gotovega . . .

Do sedaj sem se zlasti zanimal za — stare rimljanske zgradbe, ki so večinoma že razvaline. Te napravljajo na gledalca s početka neki poseben, neznanski vtisk in mu vzbujajo čudovite spomine na davno minole čase . . .

Ogledal sem si površno: Terme di Caracalla, Amfiteater, Colosseum, Baziliko Julija in Constantini in še mnogo drugih velikanskih stavb, med njimi več paganskih templjev, izmed katerih jih je nekaj predelanih in posvečenih v katoliške cerkve . . .

Bleiweisove »Novice« niso bile prvi slovenski časnik (str. 9), temveč Vodnikove.

Končno pa si usojam — gotovo v imenu mnogo drugih — izraziti le še željo, da bi dr. Murko — kakor tudi druge naše učenjaške sile — ne posvečeval svojih moči drugim narodom, ki imajo itak dovolj svojih ljudi — temveč nam in našim potrebam ter nadaljeval svoje literarne študije v — slovenskem slovstvu!

Pod streho.

Spisala Márica.

(Dalje in konec.)

X.

ar dni ni šla Zinka iz hiše. Minil je bil baš zadnji predpustni teden, in prišla je bila pustna nedelja.

Roza je ugibala in ugibala, kaj se je moglo zgoditi njeni polusestri; vprašala jo je, a odgovorila je kakor po navadi: »Kaj tebi mari! Saj tebe ne boli.«

Prišedši v nedeljo zjutraj od maše, je sedla Roza na posteljo ter s sklenjenima rokama premišljevala svojo rodbino, a s premišljevanjem se ji je vzbudilo v srcu usmiljenje do njih do vseh treh in pa — očitanje.

— »Ali kaj morem jaz za to,« govorila je Roza sama sebi, »če me je Bog ustvaril tako, da vzkipevam takoj, in da ne morem z njimi govoriti mirno? Ko bi imela malo več potrpljenja, kdo ve, ne bi li bilo mnogokaj drugače; a nimam ga in ga nimam. Samo molčati moram po vse dneve, ali pa se hudovati . . .«

»Na, neki deček je prinesel to-le pismo«, je dejala mačeha, moleč ji droben listič.

»A, Golobovi!«

Vabili so jo, da bi prišla gledat »korso«, a na večer da bi šla z njimi v kavarno gledat maske. Golobova bila je zdaj mnogo prijaznejša z Rozo, odkar sta dobili njeni hčeri vsaka svojega častilca; njiju mati bila je od tedaj vprav srečna. Roza je sprejela vabilo, potem pa sedla li kosilu.

»Kam pojdete popoldne, mama?« je vprašala nenavadno nežno.

»Kam? Pri njem — pri očetu — moram biti, saj veš.«

»Pa ti, Zinka?»

»Bog ve, kam morem iti taka-le, niti »korsa« ne bodem videla letos.«

»Boš, boš, saj bode še jutri in v torek; v torek je najlepši, do takrat pa že ozdraviš in pojdeš z mano, če bodeš hotela.«

»Ne, jaz ne pojdem s tabo, da bi te bilo sram z mano, jaz pojdem sama in se oblečem v kostum; saj še nisem bila letos nikjer.«

»Nekje vendar, saj nosiš znamenje,« je rekla Roza, ki ni mogla brzdati svoje slabosti.

»Bile smo v gledališču, in ko smo odhajale, so me vrgli, da sem padla po stopnicah in se udarila,« je rekla Zinka, tipaje si pod očesom vijoličasti udarec.

V tem je potrkal pismonoša na vrata in zaklical: Zinka Sušnik!

»Ej, kako imenitno!« je rekla Roza, ki ni videla še nikdar, da bi bili Zinki prinesli kako pismo.

Pisava je bila grda, pravopis grozen, to je videla Roza, a Zinka, ki je itak komaj znala čitati, je zlogovala počasi in tiho besede na zamazanem lističu.

»Kaži!« je rekla Roza.

»Saj tudi ti ne pokažeš meni svojih pisem,« je odgovorila Zinka in že zvila list v kroglico ter ga nesla v kuhinjo na ogenj.

»Jaz pojdem sedaj h Golobovim na okno gledat »korso«, a zvečer pojdem z njimi v kavarno; čakati me ni treba,« je rekla Roza, vstajaje od mize.

Šla je v svojo sobo ter se pričela pripravljati.

Oblečena je že bila, a zdelo se ji je še prezgodaj; odprta knjiga na ponočni mizici jo je tudi zelo mikala. Sedla je torej ter čitala še par vrstic, še eno stran, še drugo in še ni mislila na odhod.

Vzdramil jo je iz čitanja ropot težkih črevljev pred njenimi vrati in dva moška glasova. Vzdignila je glavo in poslušala.

Potrkal je nekdo na kuhinjska vrata in takoj odprl.

»Kje je Zinka?» vprašal je globok moški glas, in v njem je Roza takoj spoznala Nandeta.

»Ni je doma,« rekla je mačeha, a k Rozi je skočila Zinka s prstom na ustnicah.

»Pst, pst! Daj, da se skrivam!«

»Sem notri ne sme nihče, ni se ti treba skrivati,« je odgovorila Roza, vendar je pahnila Zinko v prostor za posteljo in stopila skozi očetovo sobo v kuhinjo.

»Dober dan, signorina! jo je pozdravil Nando ter se dotaknil s kazalcem svoje kape.

»Kaj hočete?« je vprašala Roza.

»A . . . nič . . .« je odgovoril oni v zadregi.

»Ni-li prišlo neko pismo za Zinko?«

»Prišlo, in zato je šla z doma,« je rekla Roza, ker ji je šinila takoj neka misel v glavo.

»Ni je še bilo,« je rekel Nando in gledal strmeč Rozo, a ta se je naglo obrnila in odšla v svojo sobo.

Nando je postal še nekoliko, potem pa trdo stopil na hodnik, kjer ga je čakal tovariš.

»Kaj je?« vprašal je ta.

»Pravijo, da je ni,« odgovoril je Nando, »a morda ni še ozdravela, ali je pa skrita.«

»Kaj nisi mogel noter? Jaz bi bil vstopil; hotel bi jo bil videti.«

»Kako, ko je bila o na doma?« —

Ko se je Roza osvedočila, da sta res odšla, si je nadela počasi rokavice in klobuk, rekla mačehi, naj ne pusti nobenemu noter, potem pa odšla počasi.

Med vrati ob veži je postala še malo ter gledala na desno in levo, in ko ju ni videla nikjer, je šla proti »Korsu« h Golobovim. Hčerki gospe Golobove sta bili povabljeni v kočijo s svojimi prijateljicami, gospa je bila torej sama doma. — —

Med tem je vzela Zinka iz Rozine škatlje polo papirja ter napisala polagoma z otroško pisavo:

»Nečem vedeti o tebi nič več; drugih imam, kolikor hočem. Ni treba, da me več iščeš, drugače ukažem Tonetu, da te nabije.

Zinka.«

Dela je v zavitek, napisala neroden naslov, ki ga je bilo težko čitati, ter je poslala mater, da odda pismo na pošto. —

»Korso« pa se je bil že pričel. Kočija za kočijo, elegantne, drage ekvipaže za navadnimi fijakarji, za fijakarji ogromni vozovi mask, za maskami zopet ekvipaže z velikimi konji, ki so vlekli ves teden težke vozove. V nekaterih vozovih so bile jako fine in elegantne maske, in na te vozove so skakali raznobojni domino, kričali, se smejali in šalili.

Lep voz, ves okrašen s cvetjem in zelenjem, je peljal krdelo ciganov v slikovitih nošah, ki so jako lepo godli.

Prišedši pred »borso«, se je usul z oken na-nje gost dež konfetov.

Za tem vozom je šla elegantna ekvipaža; v vozu je sedela postarna dama z dvema divnima hčerkama, zavitima v belo kožuhovino.

Voz je bil poln šopkov, da so se zdele dame kar zakopane v cvetje. Za njimi zopet mnogo navadnih izvoščekov; v vozovih so sedeli moške z nataknenimi, dolgimi, rdečimi nosovi ali z živalsko glavo.

»Glejte, sedaj se vozita mimo Akulina in Sonja, lepi Rusinji. Kdo je neki z njima? Ah, stara teta, stara teta,« je pravila gospa Golobova Rozi. »Voz imata poln cvetic, joj, kako krasni šopki! — To so pa Majerjeve; oh, nobenega šopka, brrr . . . Bogate so, saj bi si jih same lahko naročile ter si jih velele poslati po postreščeku. A tako brez cvetic, posebno letos, ko so vsi vozovi v cvetju.«

Prišli sta mimo tudi njeni hčeri, vsaka z lepim šopkom, in Golobovki je vprav igralo srce.

Prišel je mimo voz poln belih kipov, umetniško okrašen; voz cvetličark v krasnih nošah, ki so delile cvetlice — pa zopet ekvipaže in izvoščeki.

Bilo je okoli štiristo voz, ki so vozili po desni gori, po levi doli; v sredi med vozovi in po trotoarjih pa se je gnetla gosta tolpa ljudi in otrok. Poslednji so se podili in pehali, da bi drug pred drugim pobrali več konfetov, katere je metala gospoda znancem in simpatijam svojim.

Roza je baš gledala z balkona voz, katerega je priredil klub tržaških umetnikov, ko je priletela gosta toča konfetov vanjo, v balkon ter v gospo Golobovo.

Da se ubrani, si je zakrila obraz in obrnila v stran, potem pa je pogledala doli, kdo je bil . . . obledela in ostrmela je ob enem.

»Kdo?« jo je vprašala gospa Golobova.

»On — Fran, o katerem sem Vam pravila.«

Gospa je strmeč vzkliknila.

XI.

Pred šestimi leti je nosila Roza na levem prstancu briljanten prstan, znak svoje zaobljube. Zaročenec njen je pa bil Fran Naški, sin bogatega trgovca. Nič mu ni bilo zato, da je bila Roza uboga, nič za njeno rodbino in podstrešje. Prihajal je k njej pod streho rad, prerad; saj jo je ljubil, in ona je tedaj tako sveto še verjela v ljubezen. Koliko smeha, koliko sladkih besed je bilo v oni revni sobici! Kakove načrte sta delala za bodočnost, kako sta skupaj čitala, skupaj filozofovala!

Njegovi ljudje so pa bili trdi, neizprosni, bogati ljudje, ki se niso dali omečiti. Zaročil se je z njo, ne da bi oni kaj vedeli, in upal, da se pozneje vendar dadó pregovoriti. Toda zvedevši o zaroki, so napravili grozen hrup, njegova mati je prišla sama k njej na stanovanje

jokat in prosit, naj se mu odpove, ker uniči drugače vse njih lepe sanje in načrte. Roza je odgovorila, da se je zaobljubila, in da naj Fran stori, kar hoče; ona ne prelomi prva nikdar svoje dane besede.

Poslali so ga na potovanje po opravkih za trgovino, kakor so dejali.

»Zapodili so me v tujino, ne radi trgovine, ampak le zato, da pozabim tebe« — je pisal Rozi, »kakor, da bi to bilo lahko, kakor, da bi mi s potovanjem menjali srce, menjali misli in želje!« —

Pisal ji je pogostoma nežno in mnogo, in nežno in mnogo odgovarjala je tudi ona.

»Zdaj sem pri svojem bogatem stricu v H., pri katerem je tudi moja daljnja sorodnica Marija. Tudi to vem, zakaj sva oba ob enem tu, ali nič ne bode; le brez skrbi bodi, ti moja ljubljena zaročenka, predraga Roza,« ji je pisal Naški.

In vendar se je zgodilo, česar ne bi bil verjel ni on, ni Roza tedaj, nekaj po pritisku svoje matere in svojega strica, nekaj vzpričo Marijine izredne lepote, nekaj pa najbrže tudi radi njenega velikega bogastva — poročila sta se.

Franovi stariši, osobito mati, ki je, srečavši Rozo, vselej obrnila glavo na drugo stran, so jo sedaj gledali z ironskim, malone zaničljivim nasmehom.

Tedaj se je pa Rozi vzbudilo sovraštvo do prej toliko ljubljenega moža, a v ljubezen je izgubila vso vero. — Da-li je to bila res ljubezen, ki se je izpremenila tako naglo v sovraštvo? Da-li jo je on res ljubil, ko jo je pozabil tako kmalu na strani svoje lepe sorodnice? Prihajala sta tudi v Trst vsako leto za nekaj tednov. Tedaj je pa slišala Roza čudne stvari o vprav kraljevem blesku v njiju hiši, o njenih toaletah in o njenih kapricah, da ni oblekla nobene obleke več nego enkrat, da imata posteljo z nebom, v katero se mora po nekaterih stopnicah i. t. d. Govorilo se je pa tudi, da si tašča in snaha nista prav dobri, in tudi med zakonskima da ni najboljšega razmerja baš radi nervoznosti Marijine. Vsaki hipec je padala v nezavest, se jokala in konvulsivno tresla. Lani je bila prišla že resno bolna v Trst. Ležala je skoraj leto dni, a pred osmimi meseci je bila umrla. —

»Vidite, Roza,« je rekla gospa Golobovka, »da stara ljubezen ne zarjavi; bodete videli, bodete videli, da se še vzameta.«

Roza se je le molče nasmehnila.

Zvečer je komaj pričakala, da so šli v kavarno. Sedli so k okrogli mizici sredi velike dvorane, Roza med Golobovi gospodični, ki sta imeli na strani vsaka svojega častilca.

Prihajale in odhajale so lepe maske, jih dražile, nazivale po imenu, in oni so morali ogibati, kdo je ta, kdo je ona. Rozi je povedala marsikatera maska poleg prijetnega tudi kaj neprijetnega, da je revica zardevala do las.

»Ha, vendar! — Dober večer!« se je oglasil prijeten, globok moški glas za Rozinim hrbtom. Ozrši se, je pogledala naravnost Naškemu v oči. Predstavila ga je vsemu omizju, potem jo je pa prosil, da sme prisesti k njej.

S prva je šel pogovor le s težka, kakor obično pri ljudeh, ki se dolgo niso videli, in ki si imajo povedati mnogo, a ne vedo, kje bi začeli. —

Naposled sta vendar začela govoriti o minolih dneh živahno in veselo, kakor bi se oni dnevi nadaljevali; zdelo se je obema, kakor ne bi bilo med njima onih šestih let. Fran ji je zatrjeval, da se mu zde leta, ko ni govoril z njo, le sen; saj jo gleda, saj jo vidi tako, kakor je bila tedaj.

»O, izpremenila sem se, izpremenila, in pa še prav posebno mnogo tu-le notri« — pokazala je srce — »tu je le tema, praznosta, mraz.«

»Izkušali bomo, da odpravimo ono temo, praznoto, mraz,« je rekel on ter ji stiskal roko, česar mu ona ni branila.

Prijetno jima je minil večer — za maske in njih dovtipe se nista brigala mnogo. Sama gospa Golobovka je občudovala elegantnost in duhovitost ljudi; kajti tudi njeni hčeri sta bili v živahnem pogovoru s svojima častilcema.

Drugega dne se je javil Fran na Rozinem stanovanju ter je naravnost rekel, naj si ne domišlja, da jo je morda ljubil neprestano idealno; ne, tega ne, ali ko jo je ugledal in z njo govoril, je sklenil, da mora biti ona prav v kratkem njegova žena. Povedal ji je tudi pravo resnico, kako da se je poročil z Marijo, povedal, da je užil v prvem zakonu vse možno razkošje in izobilje, pa le malo sreče in miru; sedaj si pa želi in se nadeja tihe sreče in sladkega pokoja. —

Roza ga je bila vesela, dasi mu ni kazala tega, vesela, da jo reši neugodnega življenja in težkih skrbi.

XII.

Prišla je pepelnična sredo, dan posta in pokore.

Cerkve se zjutraj polnijo, in verno ljudstvo pokleka pred duhovnika, ki ga, troseč mu pepela na čelo, spominja, da je prah in pepel.

Po ulicah se pa še srečujejo pijanci, in še se čuje hripavo petje.

Popoludne pa je vprav nadaljevanje zadnjih pustnih treh dni. Tržaška aristokracija in boljše meščanstvo gre ta dan k Sv. Andreju, kjer prirejajo zopet »korso«, a tedaj brez mask.

Po lepem izprehajališču ob morju se vozi gospoda v bolj ali manj elegantnih ekvipažah; kdor pa nima sam voza in toliko, da bi mogel za eno popoludne zavreči par desetakov, se izprehaja tod doli in gori, gleda ljudi, konje in kočije ter morje; posluša godbo in — kritikuje.

Nižje ljudstvo pa vre v gostih tolpah k Sv. Ivanu, kjer pokopavajo Pusta, in kjer je razposajenost stokrat hujša, nego pustni terek. Krčme so polne, a na travniku, kjer leži Pust, je glava pri glavi. Pogreb, ki ga prirejajo krčmarji, odlašajo in odlašajo, da le pridrže dalje časa množico, in da stočijo več pijače. Proti večeru šele vzdignejo slamnatega moža, zavitega v cunje, za njim se udere vsa množica ter ga spremlja krog Sv. Ivana. In to se ponavlja leto za letom! Na grdem, suhem vrancu sedi velik, čokast mož z zabuhlim, rdečim obrazom in dolgimi brkami, za njim hodi nekdo v beli srajci, noseč v eni roki dve drevesi navzkriž, dasi svarita oba duhovnika vsako leto, da se veličastno znamenje križa ne sme rabiti za pustne glume; v drugi roki pa nosi mokro metlico, da škropi okoli sebe. Visok voz, prepleten z zelenjem, na katerem leži slamnat, trebušnat mož — Pust, vleče majhen, rejen osel, za vozom se pa peha in drevi ljudstvo, odrasli in otroci; pijana množica rjove in vpije jokaje za Pustom. Ko je pa obred zvršen in Pust sežgan, se razkrope po mnogobrojnih svetoivanskih gostilnicah, kjer še pijo, pojo, vlečejo harmoniko in plešo.

— Roza je šla na pepelnico k svoji prijateljici, a Zinka s svojimi tovarišicami in »prijatelji« k Sv. Ivanu. Spremili so Pusta, potem so pa šli v krčmo. Slep virtuoz je igral na harmoniko mične valčke in poskočne polke. Veselo je plesala Zinka, a po plesu je sklanjala vsa razvneta plesalcu glavo v naročje, da bi se oddahnila.

Vino jih je bilo razgrela, in še niso mislili na odhod. Okoli desete ure vstopi Nando pijan, da je komaj stal. Hotel je plesati z Zinko, a ta ga je siloma pahnila od sebe. Jecljal je, jo prosil in vlekel, ona je pa poklicala Toneta na pomoč. Vnel se je prepir, in kakor vsa taka tržaška druhal, so imeli tudi ti rezila s sabo, in mahoma so se jim zalesketali noži v rokah. Dekleta so hotela uteči, a pri vratih je Nando ulovil Zinko ter ji potisnil nož naravnost v prsi. Ko je videl, da se je zgrudila na tla, je naglo zbežal.

Ranjeno dekle so odnesli v bolnico, rahlo, polagoma in z vso previdnostjo, a vkljub temu je umrla Zinka že proti jutru.

Lojzika je priletela brez vsakega ozira v hišo k Sušnikovim ter povedala, glasno kričeč, kaj se je zgodilo.

Roza je jezno in molče gledala mačeho, a v srcu se ji je zopet vzbujalo očitjanje, da je zanemarjala svojo polusestro, in da je morda ona kriva njene pogube.

Mačeha je kričala na ves glas, da je odmevalo po vsej hiši, ter vzbujala celo pomilovanje onih, ki je sicer niso poznali.

»Zinka moja! Zinka moja! Kaj bom jaz brez tebe?« je klicala na vse grlo. Ko se je naposled domislila starega moža, je tekla jokaje k njemu v sobo, a ležal je trd, bled — mrtev tudi on.

*
*
*

V preprosti črni obleki je sedela pri svoji prijateljici Roza. Dokler je bila ta njena prijateljica še dekle, sta bili vedno skupaj, si zaupali vsako, tudi najsrčnejšo zadevo. Ko se je pa prijateljica omožila z uradnikom, ki je imel prav pičlo plačo, so prišle nad njo silne in mučne skrbi, z otroci pa tudi mnogo dela; saj je vse opravljala sama, ker ni mogla plačevati deklet. Zato je Roza zahajala le redko k njej, dasi jo je imela še vedno rada, le motiti je ni hotela v njenem delu.

Sedeli sta po dolgem prestanku zopet kakor nekdaj druga poleg druge in si govorili zaupljivo.

»Blagor tebi, ker ti ne bode treba skrbeti, kaj bodeš dajala jesti, s čim bodeš oblačila svoje otroke. Kako sva sanjala vse drugače, nego je prišlo, moj Marko in jaz! Slabo sva računala. Ubijati se morava, skoro bi rekla, noč in dan, a vendar komaj, komaj živiva, skromno in revno živiva.«

»Ali vidva sta se ljubila, vzela sta se iz ljubezni, lažje vama mora biti nositi življenja križ.«

»Ah, ljubezen, ta je izginila že davno; nič ne čutiva nego usmilenje drug do drugega in do otrok. Da bi mi bil kdo prej to pravil, bi mu bila rekla, da me le hoče odvrniti od njega, kakor sem rekla svoji rodbini, ko mi je pravila in svarila, da se še sam težko preživi s tisto plačo. Zadovoljna bodem s suhim kruhom in vodo na njegovi strani — sem jim odgovarjala, ali kmalu kmalu je prešla vsa poezija; skoro je nastopilo trdo, realno življenje . . .«

»Oh, čuj, Pavel Žonta,« ji je segla Roza v besedo, »veš, Pavel je ločen od svoje žene.«

»Ni možno, beži, no, saj ni možno,« je odgovorila prijateljica.

»Res je, včeraj sem dobila njegovo pismo, v katerem mi obeta, da pride kmalu zopet v Trst, da se malo potolaži z mano; njegova

žena ga je varala že po par mesecih ter ljubkovala z nekim tenorjem.

»Varati takega moža!« se je čudila prijateljica.

»Ko sem ji očital, mi piše Žonta, dejala je, da ni verjela, da bi bil tako »majhen« ter mislil, da bi mogel umetnik — ali umetnica — navezan biti le na eno osebo. In vendar sem bil tako majhen — mi piše dalje — najbrže nisem bil ustvarjen za umetnika.«

»Siromak Pavel, kdo bi si bil mislil!«

»Bojim se skoraj, da pride; bolje bode, da se ne vidiva,« je pre-mišljevala Roza poluglasno.

»Lepo te prosim, kaj se delaš, kakor da ne ljubiš Frana? Saj se ti čita iz vsake poteze, da si srečno zaljubljena.«

»Ne, ne; meni se pa zdi, da bi imela vsakoga, ki bi me izvolil za ženo, tako rada, kakor imam njega sedaj; moje srce je mrtvo, ker je bilo enkrat bridko prevarjeno. Možno, da se mu vrne kdaj življenje, to pa bode odvisno le od mojega — moža. . . In ti mi zamerjaš, da je moja sedanja ljubezen drugačna, treznejša od nekdanje?« —

* * *

Pred letom dni je ostalo podstrešje prazno. Sušnikovi so stanovali v njem nad štirinintrideset let, Roza je vzela, omoživši se, mačeho s sabo; v podstrešje so pa prišli kmalu ljudje, ki se bore za življenje, dokler ne dajo tudi oni prostora drugim . . .

Kres.

Prijetna, lepa noč je bila,
Hladilen veter je pihljal,
Ko sem na vaškem, strmem hribu
Ob svetlem kresu dolgo stal.

Na strani tam, na trati mehki
Z močjo je vlekel godec meh;
Mladina je plesala, Govor
Dovtipen čul se je in smeh.

Tedaj pa sem se bil približal
Dekletu, sam ne vem kako.
Ne vem več, kaj sem besedičil,
Ah, bilo je tako lepo!

S krasoto nje sem se napajal
Z nje zvonkim glasom se pojil...
A danes šele se zavedam,
Kako sem nepreviden bil.

Iz krasnih nje oči je padla
Tam iskra v sredo mi srca;
Podžgala ondi kres je svetel,
Ki vedno huje plapola.

P. Kocélj.

